

Вера Бонева

Университет по библиотекознание и информационни технологии

v.boneva@unibit.bg

Български старопечатни издания в библиотеката на Софийския университет „Св. Климент Охридски“

Vera Boneva

University of Library Studies and Information Technologies

Bulgarian Old printed Editions in the Sofia University Library „St. Kliment Ohridski“

Abstract

The current text is a review of Anna Angelova's book „Bulgarian Oldprinted Editions 1806–1878: A study of the collection of the Sofia University Library „St. Kliment Ohridski“, 416 p., hardcover. The book includes two author's studies, a catalog of printed editions, stored in the library, and 734 handwritten notes from books and newspapers, left as written traces by owners, readers, and donors. The publication of the notes and a part of the author's analyzes are assessed as contributions to the history of the book. A number of criticisms have been formulated regarding the language normalization of manuscripts and titles and regarding the numerous typographical errors, which are noticeable in the book. My recommendation is for a more in-depth and extensive analysis of the studied corpus. Anna Angelova's book gives me a reason to keep insisting on a full digital corpus of the Revival editions and full-text publications of all old printed books on the Internet, including handwritten notes on them.

Keywords: Old printed editions; Revival epoch; Library; University

В края на 2020 г. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“ предостави за разпространение в книжарската мрежа новата книга на Анна Ангелова *„Български старопечатни издания 1806–*

1878. Изследване на колекцията на Университетска библиотека „Св. Климент Охридски“. Появата на изданието провокира у мен позитивен интерес и високи очаквания, тъй като всеки нов разрез (библиографски, аналитичен, наукометричен) на престижния корпус от новобългарските печатни издания от доосвобожденския период съдържа потенциал за още по-дълбоко осмисляне на книжовното ни наследство от XIX век. Градивен е и фактът, че авторката декларира пълно съблюдаване на Международния стандарт за библиографско описание на старинни монографични публикации – Антикуариан (*International Standard Bibliographic Description for Older Monographic Publications – Antiquarian*) – *ISBD (A)*. Разчетените и публикувани приписки/бележки, автографи и екслибриси определено увеличават добавената историографска, извороведска и лексикографска стойност на изследването. Освен две уводни студии (с. 9–37, 38–58) и два описания (на книгите – с. 59–341 и на периодичните издания – с. 341–351), новият научен корпус съдържа три азбучни показалеца – на автори (с. 352–356); преводачи, издатели и настоятели (с. 357–360); старопечатни книги (с. 361–387). След основния и справочния текст присъстват и два списъка – на използваните източници (с. 413–414) и съкращения (с. 415). 34 качествени факсимилета визуализират част от особеностите на докладвания корпус от печатни текстове и ръкописни ремарки и добавки. Общият обем на книгата е 416 стр. – формат 70/100/16. Качествената хартия, твърдите корици и отличното полиграфично структуриране и оформление са съответстващи на профила на изданието, което подлежи не само на еднократен прочит – като академично проучване, но и на многократно използване – като библиографски справочник.

Първата уводна студия на авторката (с. 9–37) представя българските старопечатни издания като обект на библиографски описи и аналитични обзори. Убедително и систематично са проследени в хронологически ред почти всички представителни материали от посочената група. Сред съставените преди 1878 г. обзори са открити първопроходните усилия на Неофит Рилски, Измаил Срезневски, Иван Шопов и Константин Иречек. С основание е открит Константин-Иречековият „Книгопис на новобългарската книжнина“, регистрирал до 1870 г. общо 550 заглавия – книги, вестници и списания, отпечатани и разпространени по правилата на възрожденската комуникация и класифицирани с основание като новобългарски (по език, форма, авторство и съдържание). Специално внимание е отделено на терминологичния подход на чешкия историк, който на практика полага основите на понятийния апарат, свързан с българските печатни книги и периодични издания, сътворявайки и утвърждавайки и хуба-

вата нова дума *книгопис*.

Следосвобожденските описи са анализирани в съответстваща на появата им последователност. Обемният и прецизен *книгопис* на Александър Теодоров-Балан от 1909 г. с основание е определен като фундаментален за епохата си труд, проследяващ развитието на българската книжнина в продължение на един век – от 1806 до 1905 г. Основателните бележки на Анна Ангелова спрямо терминологичното словотворчество на Ал. Теодоров-Балан са определени като „лексикално предизвикателство“ (с. 20), но жилавото словосъчетание *книгописно градиво* е оценено положително, още повече че то вече се е наложило в полето на българската хуманитаристика. Библиографските и терминологични приноси на Беньо Цонев, Никола Начов и Валерий Погорелов са положени в съответния културен контекст, като са подчертани смислените аналитични разрези на Н. Начов върху историята на новобългарската книжнина и печатното дело през епохата на Възраждането.

Специално място е отделено на фундаменталния двутомник на Маньо Стоянов „Българска възрожденска книжнина“ (Стоянов 1957; Стоянов 1959). Изясняването на обхвата и границите на новобългарските печатни издания в доосвобожденския период е посочено като базов принос на видния учен в книжовно-историческото ни знание през отминалия век. Установената от М. Стоянов терминология също е оценена положително и като цяло възприета от авторката и при създаването на нейния библиографски корпус. Мотивираното разграничение между понятията *възрожденска книжнина* и *старопечатна книжнина* задава ясни параметри и на приложния компонент на изследването. Без да го посочва имплицитно, Анна Ангелова възприема критериите на М. Стоянов за включване на едно или друго печатно издание в корпуса – автор/преводач с българска етническа принадлежност, български език, обвързаност с българския социален контекст, място на издаване. Аналитично разгърнатите записи във втория том на Маньо-Стояновия „Репертоар“ само са маркирани в един кратък абзац, без да се открие в достатъчна степен дълбочината на разкритото от книговеда съдържание, служещо и до днес за основа на повечето тематични, регионални и биографични проучвания.

Теоретичните и фактографски приноси на Иван Богданов по темата са систематизирани старателно. Регионалните сводни каталози на старопечатната книжнина, съхранена в институциите на паметта (библиотеки, музеи, архиви, университети) в Шумен, Стара Загора и Сливен са посочени като добър пример за библиографска работа. Посочени са и приложните резултати от каталога на българските печатни книги, издаден от Николай Теодосиев през 2007 г. като прагматичен

опит да се минимализират неточностите на предходните издания и да се добавят някои нови заглавия, непознати на предходните проучватели. По мое мнение, в тази уводна студия са пропуснати приносите на двама значими съвременни автори – Ани Гергова (Гергова 2018) и Иван Радев (Радев 1996; Радев 1994). Не е отчетен като важен принос в начина на представяне на възрожденските издания, ведно с бележки, надписи, печати и екслибриси, описът на старопечатните, редките и ценни книги в Националния исторически музей (НИМ) с основни автори Вася Велинова и Нина Вутова (Велинова 2013). Ако авторката беше взела предвид споменатото издание, щеше да разбере, че поекземплярното описване, за което претендира, че е иновация в нейната книга (с. 36), вече е приложено в практиката – и то много по-прецизно – в описа на старопечатните издания, съхранени във фонда на НИМ.

Втората уводна студия (с. 38–58) реконструира основните моменти в процеса на формиране и структуриране на колекцията от старопечатни издания на Университетска библиотека „Св. Климент Охридски“. По формулярите за постъпления са проследени основните дарения, откупки и трансфери от други публични депа на библиотечните единици, принадлежащи към престижния корпус. Мотивирано са подчертани значимите лични колекции, превърнали се в основа на университетското богатство – библиотеките на Боян Пенев, Иван Шишманов, Райко Горанов, Йосиф Ковачев, Христо Негенцов, Венче Попова и др. Процесът на каталогизиране на проучвания книжовен фонд е представен в хронологически порядък, като са открити различните библиографски подходи на предходните екипи. Въвеждането на общ каталог на старопечатните издания с форматно разделение на книгите, е оценено като постижение, създаващо предпоставки за по-удобна работа с корпуса и за по-пълна обзримост на изданията. Разбира се, особено важен е моментът на завършване на дигитализирането на метаданните за старопечатните издания, включени като отделна колекция в електронния масив на библиотечния каталог¹. Изложението не осъществява референции върху дигиталните каталози и по тази причина читателят би трябвало сам да се ориентира в тях, както и в изданията, които са представени пълнотекстово на платформата НАБИС Репозиториум. Тъй като живеем в дигитална епоха и достъпът до много от библиотечните материали се реализира в отдалечен режим, negliжирането на професионално разработените и ускорено попълващи се бази от данни със старопечатни издания, обгрижвани

---

¹ Дигитализираните старопечатни издания от библиотеката на Софийския университет Св. Климент Охридски са експонирани на платформата *Национална академична библиотечно-информационна система – НАБИС – Репозиториум*. <http://digilib.nalis.bg/xmlui/handle/nls/97>

от Софийския университет „Св. Климент Охридски“, според мен отнема от възможността за по-пространно опознаване и по-системно използване на престижната колекция, представена от Анна Ангелова.

Възприетите принципи на съставяне на каталога са убедително мотивирани. Хронологическият ред за подредба на записите в двете основни колекции (книги и периодика) е логичен от историческа и прагматична гледна точка. Той обаче разкъсва автори присъствия на част от творците с широко разпространено във Възраждането книжовно наследство – Йоаким Груев, Петър Берон, Петко Р. Славейков, Сава Радулов. Тази особеност е преодолима с помощта на поименните индекси, публикувани в края на книгата (с. 352–360). Убедителен е и подходът за представяне на разчетените от авторката 734 приписки, бележки и автографи, както и на допълнителните знаци и ремарки – печати, екслибриси, рисунки. Деветте тематични групи, в които са обособени по съдържание и по форма, въпросните вторични записи върху изданията, са промислени и адекватно озаглавени.

В уводната студия не е включено *описание на възприетите норми за нормализиране на възрожденски ръкописни и печатни текстове*. Констатираната липса не би била толкова осезаема, ако авторката се придържаше към основните правила за работа в тази деликатна зона, разписани в Методическия кодекс на Държавна агенция „Архиви“ (Св. I–V. София: ДАА, 2013) и прилагани последователно от архивисти, историци, филолози². Колебливостта на нормата и/или отсъствието на единен подход при нормализацията на възрожденските текстове поражда пречки за последващата работа с включените в книгата библиографски описания и особено с разчетените приписки, бележки, автографи. При един такъв обемен труд би трябвало да се направи и библиометричен анализ на колекциите – по обхват, проблеми, автори, жанрове, представителност в сравнение с общия корпус и в съпоставка с други библиотечни фондове от старопечатни издания. На преосмисляне подлежат и част от условните и/или колебливи атрибуции на предходни изследователи, които постепенно би трябвало да уточняваме, коригираме и прецизираме. Само по пътя на компетентния анализ и прецизната атрибуция може да се създадат предпоставки

---

² Археографските правила за осъвременяване на текста при публикуване на документи са включени в *Свитък V* на споменатия Методически кодекс. Те са валидни не само за материалите, които се съхраняват в системата на българските държавни архиви, но и за целия корпус на Националния архивен фонд, част от който са всички, запазени в съответните профилирани институции, ръкописи и документи от Възраждането. Пълният текст на Методическия кодекс е достъпен на сайта на Държавна агенция „Архиви“ – www.archives.government.bg

за обективна и задълбочена оценка на акумулираното в продължение на век и половина културно богатство от старопечатни издания във фонда на Университетска библиотека „Св. Климент Охридски“. А и книгата би могла да претендира за академичен принос.

Описът на колекцията е разделен на две части – книги и периодични издания. В поредицата „Книги“ (с. 59–341) са включени 1063 записа. Най-обемната и най-представителната част на обзора е разгърната по години – от 1806 до 1878. Във всеки запис са включени библиографски описания, разчетени приписки, бележки и автографи, както и други данни, утвърдени в международния стандарт за описание на старопечатни книги, редки и ценни издания. В рамките на всяка година библиографските единици са подредени по азбучен ред – на автор, преводач или начална дума на заглавие (при книги с непосочено/неустановено авторство). След представянето на титулните данни са поместени по-специфични сведения за шрифт, хартия, липсващи страници, подвързия, пагинация. Отбелязани са особености на оформление на текста, например колони, таблици и др. Посочен е и форматът – по стария модел на изписване, например – 4°, 8°, 16°. Описани са библиотечни и/или архивни печати, екслибриси, надписи, бележки, подписи и др. особености. Посочени са сигнатури, както и брой на екземплярите от всяко едно издание, налични във фонда на Университетска библиотека.

Въпреки първоначалната уговорка на авторката, че всички издания са сигнирани в поредиците Бс I, Бс II и Бс III (с. 50), реалността в книгата е съвсем различна. В представянето на повечето книги се появяват сигнатури от споменатата поредица, но при частичното поекземплярно описание се срещат и екземпляри с друга сигнатура. Например, книгата на Гавриил Кръстевич³ „История българска“ е включена с общо 11 екземпляра. Част от тях са със сигнатура Бс II, но останалите имат други – Вд/16, Бс Е III 73, Д4869/938 и др. За три екземпляра е посочено, че са без инвентарни номера! Последното обстоятелство е силно обезпокоително, тъй като по действащото законодателство не може да съществува библиотечна единица във фонда без инвентарен номер⁴. В случая със старопечатните книги това е

---

³ При представянето на годината на раждане на Гавриил Кръстевич също е допусната некоректност. Посочена е година, която никой от биографите не допуска като възможна – 1813, при все че има известни неясноти по въпроса. Според изследователите, годината на раждане на видния общественик е разположена в хронологическия отрязък между 1817 и 1820. Вж. *М. Балабанов*. Гавриил Кръстович (Народен деец, книжовник, съдия, управител). София, 1914; *В. Бонева*. Възрожденецът Гаврил Кръстевич. Шумен, 2000.

⁴ „Всеки отделен библиотечен документ носи съответен инвентарен но-

не само недопустимо, но и рисковано. Цитираните по-горе различни от основната поредица сигнатури явно са свързани с отделните факултетни библиотеки. Това обаче не е пояснено в уводната част или в списъка на съкращенията. Налични са и сигнатури от шестцифрената поредица, в която са включени новопостъпващите книги в основния фонд на библиотеката (с. 136, 159, 178). В единични случаи авторката се позовава не на сигнатура, а на *номер на касата*, в която се съхранява изданието (с. 84, 124). Този остарял метод реферира към ранната епоха на каталогизация на книгите (за България – XIX век), описвани топографски по номер на библиотечния шкаф и рафт, на който се намират. Като цяло, изданието свидетелства за **липса на единство** при обработката и систематизацията на старопечатните книги в библиотеката, както и за реално отсъствие на поекземплярно описание в изданието, тъй като единично представените книги са по-малко от общия брой на наличните екземпляри. Както за авторката, така и за ползвателя на книгата остават в тайна два важни параметъра – общият брой на екземплярите на старопечатните книги и реалният брой на старопечатните книги във фонда. Тези две обстоятелства са от изключително значение за анализите на обхвата на колекцията и за евентуални бъдещи библиометрични разрези.

Тежък проблем по отношение потенциала за аналитичен обзор на корпуса създава и избраният от авторката подход при отчитането на отделните томове от една поредица и на различните издания на една и съща книга. В абстрактен и в приложен план е прието да се счита, че (ако няма значими промени в съдържанието и оформлението), поредните издания на една книга са едно семантично цяло. Този подход е възприет от Маньо Стоянов, който в своя „Репертоар“ поставя всички поредни издания на една книга под един идентификационен номер (Стоянов 1957, 67–68). Така се създава по-коректна представа за истинския брой на възрожденските книги като уникални творчески продукти (авторски, съставителски или преводни) и/или като административни текстове (устава, програми, официални документи). По правило Анна Ангелова дава на всяко едно издание отделен номер, с което поредицата от книги набъбва, но в резултат от частична повторемост. Това е особено осезаемо при многократно издаваните учебници на Петър Берон, Йоаким Груев, Сава Радулов, Иван Богоров и др. От друга страна, книги, които очевидно са отделни библиографски

мер. Инвентарните номера започват от номер едно и продължават до безкрайност. Въз основа на инвентарирането се установява и контролира наличността на библиотечните документи.“ Чл. 16, ал. 2 от Наредба № 3 от 18 ноември 2014 г. за съхраняването, ползването и разпореждането с документи от библиотечния фонд. // *Държавен вестник*, бр. 98 от 28 ноември 2014 г.

единици, са описани под един номер. Такъв е случаят с ключовото за възрожденските образователни процеси „Славеноболгарское детоводство“ на Неофит Хилендарски Бозвели и Емануил Васкидович, включващо общо шест учебника. В описа на авторката те са обединени под № 18 (с. 68–69). Тази очевидна асиметрия на подхода е частично компенсирана от азбучния индекс на книгите в края на изданието, но като цяло въпросът за броя на самостоятелните старопечатни книги, както и на екземплярите от тях, съхранени в Университетска библиотека „Св. Климент Охридски“, остава нерешен в рамките на настоящия каталог.

По отношение на публикуваните *734 приписки, бележки, автографи* бих могла да коментирам само тяхното представяне, без да съм сигурна доколко прецизно и коректно са разчетени и изчерпателно представени⁵. Този пласт от книгата определено е най-богат на нова информация и най-продуктивен с оглед бъдещи изследвания на книгата и на обществения живот през Възраждането. За мен лично особен интерес представляват дарствените надписи, показващи че книгата определено има висока културна стойност сред просветените люде на епохата. Ценни са и екслибрисите, печатите на възрожденските личности и институции, както и ремарките за събития от локален и национален характер, регистрирани от собственици и ползватели. Любопитно е разкриването за съвременния читател почти личното отношение, което има възрожденеца към книгата. „Ас принадлежа на Марина Софрониев Калугеров“, „декларира“ екземпляр на Новия завет от 1840 г. (№ 32, с. 74–75), оставяйки впечатление, че освен дълбоко знание, изданието притежава почти личностна идентичност, изразена чрез присъщата само на хората **аз форма** на изразяване. Чрез новата информация, оповестена в хода на разчитането на приписките и другите ремарки върху книгите, авторката определено обогатява изворовата основа, върху която проучваме и ще проучваме Възраждането. Така книгата се нарежда и до други градивни творби на съвременни изследователи – историци, книговеди, архивисти, обогатили културната ни памет с непознати до края на миналия век ремарки и приписки върху старопечатните книги (Велинова 2013; Кирилова 2013; Манолова 1999; Русев 1999 и др.).

Периодичните издания са подредени по утвърдения от Маньо Стоянов метод – по хронология на тяхната първопоява (с. 341–351).

---

⁵ Позволявам си подобно съмнение на основа на наличните грешки при (не)разчитането на текстовете, на явно сгрешени имена на известни личности и на забелязаните немалко печатни грешки в представените приписки, бележки, автографи – вж. например с. 146, 148, 168, 186, 220, 233, 256, 257, 305, 324 и др.

Представени са общо 55 заглавия. Техните метаданни са изчерпателни, включително и на ниво наличие на текстове на езици, различни от българския. Особено полезно е поекземплярното отчитане на броевете, които са налични в библиотеката. Немногобройните бележки и екслибриси също са включени в обзорите за съответните вестници и/или списания. Няма данни за повече екземпляри от отделните броеве, но тук сигнатурата е изрядна. Всички налични издания са включени в две поредици на инвентара Бс В (вестници) и Бс Сп (списания).

Паратекстовите елементи като цяло са разработени по правилата. Показалците на имената (с. 352–360) са информативни, но за съжаление включват имената само на автори, преводачи, издатели и настоятели, без лицата, които оставят свои или се споменават в разчетените от Анна Ангелова *приписки/бележки, дарствени надписи и автографи*. Това рязко снижава тяхната изчерпателност и респективно – коефициента на справочна полезност на самото издание. Липсва и географски показалец, който е почти задължителен за работа с подобно издание. Както споменах по-горе, азбучният указател на заглавията на печатните издания успешно изпълнява консолидираща функция по отношение различните издания на една книга. Факсимилетата (с. 391–412) визуализират титулни страници и отделни приписки, подсказват някои особености от външния вид и физическото състояние на реликвите, свидетелстват за начина, по който са нанасяни сигнатурите върху отделните екземпляри. Списъкът на използваните източници в края е обобщен и индикативен (с. 413–414). Той представя само водещите заглавия по темата, а не всички цитирани статии, студии и книги, но и в този си вид придава завършеност на труда.

Цялостната ми представа за рецензираната книга е за амбициозно и мащабно изследване, опиращо се на огромен масив печатни и ръкописни книжовни ценности. Авторката с подobaващ респект е отчела свършеното преди нея за обработката на престижната колекция от служителите в Университетска библиотека „Св. Климент Охридски“. Придържала се е към методическия модел, разработен от авторитетните ни книговеди и е създала един обстоятелствен опис на проучвания масив. За съжаление, поекземплярното описание не е проработило при много от записите. Неяснотите около местонахождението и сигнатурата на част от книгите остават твърде много. Липсват и опити за самостоятелна атрибуция на някои неточно идентифицирани издания от предходните автори. Според мен, проблемно е включването на печатни материали с обем до 16 стр. в категорията *книги*⁶. За тях и

---

⁶ Показателно в това отношение е включването и в тази библиотечна сбирка на българоезичния мемоар на Александър Екзарх „*Напис ради болгаров, представен на Високата порта и петте Велики сили: Галия, Англия,*

за всички включени единични печатни материали от 1 до 16 стр. би трябвало да се обособи отделна рубрика *брошури*. Последната бележка е израз на моето лично професионално становище, като приемам правото на Анна Ангелова да следва традицията, наложена от Маньо Стоянов и да включва дори и по-необемните единични печатни материали в рубриката *книги*.

Основната ми критика обаче е насочена към видимата липса на прецизност при възпроизвеждането на печатните и ръкописни текстове, както и към наличието на неприлично много досадни печатни грешки в книгата. За последното обстоятелство отговорност носят и редакторите на изданието, посочени в издателското каре – проф. д-р Димитър Веселинов и Веселина Стоянова, както и липсата на технически редактор и коректор – отдавна negliжирани дори в престижните ни университетски и академични издателства финални (но не и излишни) фази от предпечатния процес. За да не бъде голословна, ще изброя много малка част от печатните грешки, подбрани на случаен принцип – село Заро[ха] вм. село Заро[во] (с. 64), Хихар вм. Хисар, Рухчув вм. Русчук (с. 72), Бекизаара вм. Ескизаара (с. 75), Певен вм. Плевен (с. 86), **спомеществователи** вм. **спомоществователи** (с. 89, 202), **селищаа** вм. **селищата** (с. 103), Софиъ вм. София, Белгрод вм. Белград (с. 110), Коел вм. Котел, Джмая вм. Джумая (с. 113), **сисък** вм. **списък** (с. 115), Каришанка вм. Каршияка (с. 130), същата притежателка вм. същият притежател (с. 132), манастир и мнастир вм. манастир (с. 135), книговеница вм. книговезница (с. 148), на с. 163 е пропусната **една цифра** от годината на смъртта на Неофит Рилски, Ени-цезарско вм. Ени-пазарско (с. 166), армено-котолишкия вм. ар-

---

Россия, Пруссия и Австрия“, съставен на 23 януари 1843 г. в Париж (№ 49, с. 81). Собствено това е литография на ръкописен текст (уподобяващ печатен църковнославянски шрифт, но с употреба и на ръкописни гръцки букви) – тиражиран двустранно на лист с формат 8°, прегънат на 4. В случая става въпрос не за отпечатан наборен текст, а за шампарен отпечатък (т.е. протокопирна техника) – за разпространение/популяризация на ръкописен документ, спадащ към епистоларния жанр (т. нар. отворени писма, възвания, апели, отчети). През втората половина на XIX век подобни материали обичайно се обнародват в до- и следосвобожденския периодичен печат и/или се разпространяват в общественото пространство – вече отпечатвани като наборен текст в печатница – като „хвърчащи“ листовки (срв. например № 981, с. 324).

Недоумение буди и включването в *опис на старопечатни издания* на Йерусалимска индулгенция [грехоотпустително писмо] от 1853 г. (№ 181, с. 124), която по характер, съдържание и предназначение е персонифициран (личен) документ. Вж. Данова, Н. Индулгенции в източноправославната църква. // Векове, 1979, кн. 6, с. 43–51; Книга за българските хаджии. Съст. Св. Гюрова, Н. Данова. София, 1985 (София, 1995).

мено-католишкия (с. 172), Арив в.м. Архив (с. 181), Грамодов в.м. Грамадов (с. 198), Щюмен в.м. Шюмен (с. 200), Илаковски в.м. Плаковски (с. 201), Христа Л. Хамам[ли] в.м. Христа Л. Хамам[джиев] (с. 212), **Ростовки** в.м. **Ростовски** (с. 217), **привъпзан** в.м. **привързан**, **подвънзан** в.м. **подвързан** (с. 235), Кузман Щапкарев в.м. Кузман Шапкарев (с. 236), **panepesteme** в.м. **panepisteme**, **днак** в.м. **знак** (с. 253), Кр. Даскамов в.м. Кр. Даскалов (с. 256), Ру[н]и Х. Кирилов в.м. Ру[с] и Х. Кирилов (с. 257), **1780** в.м. **1870** (с. 259), П. Карапетков в.м. П. Карапетров (с. 265), Д. Т. Дусянов в.м. Д. Т. Душанов (с. 279), Рилкий мънарстир в.м. Рилский манастир, урно-Магурели в.м. Турно-Магурели (с. 281), Галрово в.м. Габрово (с. 284), Понорене в.м. Поибрене (с. 287), Медекидиев в.м. Меджидиев (с. 301), леди Брангфорд в.м. леди Странгфорд (с. 302), глометрични в.м. геометрични (с. 305), Биоля в.м. Битоля (с. 315), Досотея в.м. Доситея (с. 340) и много много други. Налични са и редица неточности при възпроизвеждането на личните имена. По отношение на историческите личности, които са вписани в енциклопедии и други справочници, това не е толкова значима пречка за читателя, но все пак не прави добро впечатление.

Далеч по-сериозен е проблемът с имената на селищата, които през последните два века са претърпели и естествена езикова трансформация, и промяна по административен ред. В споменатата насока давам за пример разчитането *само на един абзац*, който е сред най-натоварените с неправилни разчитания и пропуски. Забелязаните грешки и неточности в запис № 730 (с. 261–262) се отнасят само до представянето на титулната част на съответното издание и на имената на селищата, от които са неговите спомоществатели⁷. При първото изписване на името на автора, той е посочен като Радион Путятин; при второто е споменат като Редион Путятин – което е и вярното име. В описанието на заглавието думата **превод** е поставена след думата **предговор**, а в оригинала тя е преди думата **прибавление**. Тази размяна създава неяснота. Коректното изписване на целия титул е: *„Кратки поучения от протойерея Редиона Путятина за наставление в православната вяра. Превод. Прибавление с един предговор за днешното положение на свещеническото съсловие из България. Издател поп Андрей поп Савов от Беброво. Русчук, в печатницата на Дунавската област, 1870.“* При разчитането и набирането на имената на селищата и манастирите са допуснати най-много грешки. От общо 77 имена, 20 са предадени неправилно или пропуснати, което съставлява 26% от целия списък. Ето и сгрешените имена. Вместо посоченото търновско село **Костел**, е написано **Котел**. Оригиналет **Лесковиц** е предаден

---

⁷ Справката е направена от екземпляра на книгата, съхранен в Централната библиотека на БАН.

като **Лясковец**. **Горна Оряховица** е написана **Гарна Оряховица**. Пропуснато е името на село **Фида бей** (дн. с. Велчево, Великотърновско). Село **Куванлъка** (Кованлък, дн. с. Пчелище, Великотърновско) и разчетено като **Кукуналджа**. Пропуснати са селата **Капиново** и **Миндя**. **Сергювиц** е предаден като **Сергювица** (дн. с. Първомайци, Великотърновско). **Поликраище** е предадено като **Поликранше**. Пропуснато е село **Ресен**. Село **Бутуву** (дн. с. Бутово, Великотърновско) е изписано **Кутуву**. Пропуснато е село **Димча**. **Ибричово** е предадено като **Ибричево**. **Яалари** (Яларе, дн. с. Русаля, Великотърновско) е изписано като **Малари**. Село Михалци е написано с малка титулна буква – **михалци**. Село **Вишовград** е „преименувано“ в **Кишов-град**. Пропуснати са и селата **Леденик** и **Обруклий** (дн. с. Обручище, Старозагорско). Вместо **Преслав или Стамболлук**, е възпроизведено само **Преслав**. **Щръкливу** е предадено като **Шрящливу**.

С по-слаба интензивност, но от същия порядък и характер, са неправилните разчитания, пропуските и неадекватните на нормата нормализации на възрожденските имена и в други записи – свързани преди всичко с географски и лични имена. Настоячиво препоръчвам на авторката да прецизира и коригира списъците със спомоществатели към описаните старопечатни книги с №№ 64, 69, 83, 104, 110, 162, 178, 208, 222, 227, 236, 276, 332, 485, 493, 648, 812, 893, 975. Освен неправилни разчитания, в посочените статии се съдържат и груби печатни грешки, които подронват авторитета на словото – както в исторически, така и в съвременен план.

Книгата на Анна Ангелова за българските старопечатни издания в Университетска библиотека „Св. Климент Охридски“ провокира у мен и някои по-обща съждения относно проучванията, систематизацията и популяризацията на възрожденското ни книжовно наследство. Очевидно е, че основният корпус на това наследство е добре познат, успешно идентифициран и като цяло грижовно пазен във фондовете на българските библиотеки, музеи, архиви, читалища. Полезният процес по разчитане и публикуване на приписки, бележки, автографи и други ръкописни добавки върху старите издания би трябвало да продължи с подобаващ интензитет, но и с професионализъм. Завършилият процес на дигитална трансформация на метаданните би трябвало да доведе до създаване на **консолидиран корпус** с информация за възрожденските издания, която сега е фрагментирана в поне 10 каталога на водещи столични и извънстолични библиотеки и читалища. Освен достъп до метаданни, приписки и други сведения за старопечатните издания, един национален консолидиран дигитален каталог би трябвало да осигурява достъп – чрез линкове – и до пълнотекстово възпроизведените книги, брошури, вестници, списания. Само по този

път ще преодолеем фрагментираността на подхода при опазването на българското книжовно наследство от Възраждането и ще осъществим преход от печатното към дигиталното битие на националното ни книжовно наследство. От този преход ще спечели най-вече надживялата няколко епохи възрожденска книга, която не променя съществено своето естество и богатството на скритото между редовете знание, приемайки ново виртуално тяло. Ще спечели и науката, която много по-умело ще прави съдържателни и формални анализи на своя простижен предмет. Ще спечелят и Интернет поколенията, за които думата *библиотека* означава преди всичко *дигитална колекция*.

Библиография

- Велинова, Вася 2013: Велинова, Вася и Нина Вутова. Опис на ръкописите, старопечатните, редките и ценните издания в Националния исторически музей. Т. I. Славянски ръкописи, кирилски печатни книги и периодични издания. София: Уникарт ЕООД. [Velinova, Vasya 2013: Velinova, Vasya i Nina Vutova. Opis na rakopisite, staropечатnite, redkite i tsennite izdaniya v Natsionalniya istoricheski muzey. T. I. Slavyanski rakopisi, kirilski печатни книги i periodichni izdaniya. Sofiya: Unikart EOOD.]
- Гергова, Ани 2018: Книжовността на Българското възраждане. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. [Gergova, Ani 2018: Knizhovnostta na Balgarskoto vazrazhdane. Sofiya: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“.]
- Кирилова, Росица 2013: Приписки в българските старопечатни книги 1806–1878. Част първа 1806–1850. София: Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. [Kirilova, Rositsa 2013: Pripiski v balgarskite staropечатни книги 1806–1878. Chast parva 1806–1850. Sofiya: Natsionalna biblioteka „Sv. sv. Kiril i Metodiy“.]
- Манолова, Надя 1999: Надя Манолова и Пенка Желева. Летописни бележки от Средна Западна България XVI–XX век. София: ЛИК. [Manolova, Nadya 1999: Nadya Manolova i Penka Zheleva. Letopisni belezhki ot Sredna Zapadna Bulgariya XVI–XX vek. Sofiya: LIK]
- Радев, Иван 1996: Енциклопедия на българската възрожденска литература. Велико Търново: Абагар. [Radev, Ivan 1996: Entsiklopediya na balgarskata vazrozhdenska literatura. Veliko Tarnovo: Abagar.]
- Радев, Иван 1994: Погребаните книги на Възраждането. Велико Търново: ПИК. [Radev, Ivan 1994: Pogrebanite knigi na Vazrazhdaneto. Veliko Tarnovo: PIK.]

- Русев Иван 1999: „Сие да се знае...“: Приписките и църковните текстове като извори за възрожденската история. По новооткрити материали от храмовете на Котленския край. Велико Търново: Фабер. [Rusev Ivan 1999: „Sie da se znae...“: Pripiskite i tsarkovnite tekstove kao izvori za vazrozhdenskata istoriya. Po novootkriti materiali ot hramovete na Kotlenskiya kray. Veliko Tarnovo: Faber.]
- Стоянов, Маньо 1957: Българска възрожденска книжнина. Аналитичен репертоар на българските книги и периодични издания 1806–1878 г. Т. I. София: Наука и изкуство. [Stoyanov, Manyo 1957: Balgarska vazrozhdenska knizhnina. Analitichen repertoar na balgarskite knigi i periodichni izdaniya 1806–1878 g. T. I. Sofiya: Nauka i izkustvo.]
- Стоянов, Маньо 1959: Българска възрожденска книжнина. Аналитичен репертоар на българските книги и периодични издания 1806–1878 г. Т. II. София: Наука и изкуство. [Stoyanov, Manyo 1959: Balgarska vazrozhdenska knizhnina. Analitichen repertoar na balgarskite knigi i periodichni izdaniya 1806–1878 g. T. II. Sofiya: Nauka i izkustvo.]